

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง โทษจำคุกตามกฎหมายไทย

จัดทำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์
รหัส ๑๕๐๑๕๖

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

เรื่อง โทษจำคุกตามกฎหมายไทย

จัดทำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์
รหัส ๑๕๐๑๕๖

หลักสูตร หลักสูตรเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๕๖
วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

โทษจำคุกตามกฎหมายไทย

ธานี วรรณทรัพย์*

1. ความทั่วไป

โทษจำคุกเป็นโทษที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดที่จะทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนเป็นคนดีได้ เพราะทำให้เจ้าพนักงานราชทัณฑ์มีโอกาสพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคลว่าการปฏิบัติ (treatment) ในเรือนจำหรือสถานที่กักขังได้ทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนได้หรือไม่ เพียงใด¹ แต่ในทางกลับกันถ้าการจำคุกกระทำเพียงแต่การขังคนไว้อย่างเดียวตามระยะเวลาโดยปราศจากการพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคลว่าการปฏิบัติ (treatment) ในเรือนจำหรือสถานที่กักขังได้ทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนได้หรือไม่ก็ไร้ประโยชน์ ซ้ำยังเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้มีสังคมในกลุ่มผู้กระทำความผิดร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำให้เป็นอุปสรรคในการแก้ไขให้ผู้ต้องโทษกลับตนได้

โทษจำคุกเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่ตอบสนองต่อภารกิจของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองสังคม และต่อวัตถุประสงค์ของการลงโทษ กล่าวคือ เป็นการตัดโอกาสในการกระทำความผิดซ้ำของอาชญากรและเป็นการปรับปรุงแก้ไข นอกจากนี้ยัง เป็นการเริ่มต้นของวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกที่มุ่งไปสู่การทำให้ผู้กระทำความผิดอาญาสามารถดำรงชีวิตในอนาคตได้โดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้น การจำกัดอิสรภาพของบุคคลจึงมีเหตุผลของการดำเนินการ โดยเฉพาะโทษจำคุกจึงต้องมีความเป็นภาวะวิสัยสูง

ในขณะเดียวกันโทษจำคุกเป็นโทษที่ก่อภาระให้สังคมมาก ต้องใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้าง การบริหารจัดการต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นเป็นภาษีของสมาชิกในสังคมทุกคนทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีประโยชน์ต่อการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเนื่องจากการสูญเสียอิสรภาพ เป็นเรื่องที่สำคัญของคนทุกคน และการบังคับโทษจำคุกที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟู เปลี่ยนแปลงผู้กระทำความผิดได้สามารถทำให้ลดอัตราการเกิดอาชญากรรม ซึ่งถ้าทำได้สังคมก็จะคุ้มค่างบเงินที่เสียไป

การบังคับโทษจำคุกมีองค์ประกอบ 4 ประการ ต่อไปนี้

1) การบังคับโทษจำคุก จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะแต่การจำกัดเสรีภาพบุคคลจากการกระทำความผิดอาญา

2) การบังคับโทษจำคุกไม่ได้เป็นเพียงโทษจำกัดเสรีภาพ แต่รวมถึงวิธีการเพื่อความปลอดภัยว่าด้วยการจำกัดเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันด้วย

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ มหวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

¹ หยุค แสงอุทัย กฎหมายอาญา ภาค 1 พิมพ์ครั้งที่ 21 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554 หน้า 188.

3) การบังคับโทษจำคุกต้องประกอบด้วยการกระทำความผิดอาญา

4) การบังคับโทษจำคุกต้องเป็นไปภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและกฎหมายอาญา เป็นไปตามค่านิยมจากหนังสือ Strafvollzug²

“การบังคับโทษจำ” คือ ขั้นตอนการจำกัดเสรีภาพอันเป็นกระบวนการตามคำตัดสินของศาล ทั้งในความหมายของโทษจำคุกเสรีภาพและวิธีการเพื่อความปลอดภัยว่าด้วยการจำกัดเสรีภาพ เป็นการทำให้บทลงโทษตามกฎหมายเกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นค่านิยมจากหนังสือค่านิยมความหมายพื้นฐานในทางกฎหมายอาญา³

สำหรับการบังคับโทษจำคุกนั้น กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ปรากฏในกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและวิธีการบังคับเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ.1976 (Strafvollzugsgesetz [StVollzG] / Execution of sentence Law) แก้ไขเพิ่มเติมครั้งล่าสุด ค.ศ.2001 และใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน

2.กฎหมายบังคับโทษจำคุกที่ดี

กฎหมายบังคับโทษจำคุกที่ดี จะต้องมิคุณลักษณะที่เป็นไปเช่นเดียวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดี ด้วยเพราะการบังคับโทษเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กล่าวคือ ต้องมีความ “เป็นเสรีนิยม” มีความ “เป็นประชาธิปไตย” และต้อง “กระทำเพื่อสังคม” กล่าวคือ ความเป็น “เสรีนิยม” นั้นจะต้องยกระดับผู้ต้องโทษให้เป็น “ประชาชน” ของการบังคับโทษ มิหลักประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ต้องโทษ⁴

ในความเป็น “ประชาธิปไตย” นั้น ต้องให้ความเสมอภาค อยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจ ความยินยอมและความร่วมมือระหว่างกันทุกฝ่าย

ในความ “โปร่งใส” กล่าวคือ มีความเป็นภาวะวิสัยในทุกขั้นตอนและสามารถตรวจสอบได้จากการตรวจสอบทั้งภายในและภายนอกองค์กร และจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเสมอ

กอปรกับเนื้อหาของกฎหมายและการดำเนินการบังคับโทษ จะต้องไม่นำไปสู่การทำลายลักษณะบุคลิกภาพของบุคคล หรือวัฒนธรรมเดิมในการดำรงชีวิตของผู้ต้องโทษจำคุก ตามหลักที่ว่า “ภายในเรือนจำกับภายนอกเรือนจำต้องไม่แตกต่างกันมาก” ต้องทำให้เกิดความแตกต่างกันให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และกฎหมายต้องไม่กำหนดให้กระบวนการบังคับโทษไปทำลายความเป็นมนุษย์ หรือลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การทรมานด้วยวิธีทารุณโหดร้าย ทางร่างกายและจิตใจ การกระทำทางกายหรือด้วยวาจาอันเป็นการลดฐานะของบุคคล

² Günther Kaiser, Heiz Schöch: Strafvollzug.5., neu bearbeitete Auflage. C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2003.

³ Bringewat Peter: Grundbegriffe des Strafrecht. 2.Auflage. Baden - Baden, 2008.

⁴ ธาณี วรภัทร์, “การบังคับโทษในประเทศไทย: การบังคับโทษจำคุก” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิฑูรย์, 2552.

ภาคสังคมต้องมีโอกาสเข้าไปมีบทบาทเข้าร่วมมือด้วยในการจัดการบังคับโทษ ภายใต้การนำของภาครัฐตั้งแต่ในเรือนจำจนถึงภายหลังการปล่อยตัวผู้ต้องขัง ในลักษณะที่ทำให้กำแพงเรือนจำไม่สามารถกีดกันผู้ต้องขังกับสังคมภายนอกออกจากกันได้ หรือทำให้มีความรู้สึกของสังคมและผู้ต้องโทษเหมือนกันว่าอยู่กันคนละอาณาจักร หรือคนละโลกกัน

3.โทษจำคุกตลอดชีวิต

หากพิจารณาวัตถุประสงค์ของบทบัญญัติตามกฎหมายอาญาสารบัญญัติ จะเห็นว่ากรณีที่ให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการเลือกลงโทษจำคุกตลอดชีวิตได้ ก็หมายความว่าหากศาลเลือกใช้โทษชนิดและประเภทนี้แล้วในการพิจารณาพิพากษาต้องการความเด็ดขาดในการตัดโอกาสการกระทำความผิดอีกของบุคคลนั้นอย่างถาวร กล่าวคือแยกบุคคลดังกล่าวออกจากสังคมตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษในการ “ตัดโอกาสการกระทำความผิด” อย่างเด็ดขาด

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า “โทษจำคุกตลอดชีวิต” เป็นโทษที่เป็นการตัดขาดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเพื่อความปลอดภัยของประชาชนส่วนรวม แม้ว่าโอกาสการพ้นโทษของผู้กระทำความผิดจะมีอยู่ก็ตาม ในประเทศที่มีการยกเลิกโทษประหารชีวิต เช่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โทษจำคุกตลอดชีวิตถือว่าเป็นโทษที่ทดแทนโทษประหารชีวิตทีเดียว”⁵

4.โทษจำคุกตลอดชีวิตกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย⁶ แต่มีข้อยกเว้นที่รัฐสามารถดำเนินการอย่างไรก็ได้ แม้ว่าจะกระทบต่อหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามบทบัญญัติมาตรา 29 ดังนี้

มาตรา 29 การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

ในขณะเดียวกันในมาตรา 32 รัฐธรรมนูญปัจจุบัน ยังบัญญัติไว้อีกว่า

มาตรา 32 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

⁵ Vgl. Hans-Heinrich Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts: Allgemeiner Teil, S.690 อ้างใน. คณิต ฒ นคร กฎหมายอาญาภาคทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2554 หน้า 435.

⁶ มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้

ด้วยบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว การลงโทษจำคุกตลอดชีวิตจึงไม่ขัดต่อหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร อธิบายไว้ว่า “การจำคุกผู้กระทำความผิดจนตลอดชีวิตไม่ขัดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้ว่าการจำคุกผู้กระทำความผิดเป็นเวลานานนั้น จะกระทบต่อบุคลิกภาพของบุคคลอย่างร้ายแรงได้ก็ตาม แต่การลงโทษผู้กระทำความผิดให้จำคุกโดยมีกำหนดเวลาซึ่งอาจมีผลกระทบต่อบุคลิกภาพของผู้กระทำความผิดได้เช่นเดียวกันกับการลงโทษจำคุกตลอดชีวิต เมื่อการจำคุกผู้กระทำความผิดจนตลอดชีวิตไม่ขัดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าวมาแล้วโทษจำคุกตลอดชีวิตจึงไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ”⁷

“โทษจำคุกตลอดชีวิต” เป็นโทษสถานหนึ่งที่ศาลจะใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดได้ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดโทษไว้ในความผิดฐานนั้นๆ เท่านั้น และอาจเป็นโทษทางเลือกที่ศาลอาจใช้ดุลพินิจได้ตามความเหมาะสม นอกจากนี้บทบัญญัติของกฎหมายยังห้ามมิให้เพิ่มโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิต ตามมาตรา 51 ด้วยดังนี้

มาตรา 51 ในการเพิ่มโทษ มิให้เพิ่มขึ้นถึงประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกเกินห้าสิบปี

เป็นที่น่าคิดพิจารณาว่าผู้ที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตในประเทศไทย เมื่อมีการบังคับโทษกันจริงๆ ไม่มีผู้ต้องโทษคนใดหรืออาจเป็นจำนวนน้อยที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตจริงๆ ยกเว้นตายในเรือนจำ ในระยะเวลาประมาณ 10-15 ปี ผู้ต้องขังก็ได้รับอิสรภาพ สามารถออกมาสู่สังคมภายนอกได้ กรณีจึงเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล หรือโทษที่ผู้กระทำความผิดต้องได้รับตามกฎหมาย ทั้งยังเป็น การไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่มุ่งตัดโอกาสการกระทำความผิดอีกของบุคคลนั้นอย่างถาวร ซึ่งต้องการแยกบุคคลดังกล่าวออกจากสังคมตลอดไป โดยทางราชทัณฑ์อาศัยอำนาจในการใช้มาตรการในการพัก-ลดโทษ และหรืออภัยโทษ นำมาใช้กับผู้ต้องโทษประเภทนี้ด้วย

5.โทษจำคุกมีกำหนดระยะเวลา

“โทษจำคุก” ในที่นี้หมายถึงโทษจำคุกมีกำหนดระยะเวลา ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร อธิบายไว้ว่า “โทษจำคุก” ในกฎหมายอาญาของไทยเราไม่มีการบัญญัติขึ้นต่ำเอาไว้แต่ปล่อยให้เป็นเรื่องของการตีความ และ

⁷ Vgl. Hans-Heinrich Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts: Allgemeiner Teil, S.691 อ้างใน. คณิต ณ นคร กฎหมายอาญาภาคทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : วิญญูชน,2554 หน้า 435.

คงต้องตีความว่าศาลจะลงโทษจำคุกต่ำกว่า 1 วันหรือจำคุกเป็นชั่วโมงไม่ได้⁸ อย่างไรก็ตาม เพื่อความชัดเจนของกฎหมายกรณีชอบที่จะบัญญัติทำนองเดียวกับประมวลกฎหมายอาญาของออสเตรเลีย⁹

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีกฎหมายค่านึงถึงผลเสียของ “โทษจำคุกระยะสั้น” อย่างมาก ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันในปัจจุบันจึงบัญญัติว่าโทษจำคุกนั้นต้องจำคุกอย่างน้อยหนึ่งเดือน ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน มาตรา 38¹⁰ บัญญัติว่า

“มาตรา 38 (ระยะเวลาของโทษจำคุก)

(1)โทษจำคุกเป็นกำหนดระยะเวลา เมื่อกฎหมายได้กำหนดโทษจำคุกและไม่ใช้โทษจำคุกตลอดชีวิต

(2) ระยะเวลาขั้นต่ำสำหรับโทษจำคุกที่มีระยะเวลามีกำหนดสิบห้าปี ระยะเวลาขั้นต่ำสุดของโทษจำคุกคือ จำคุกหนึ่งเดือน”

โทษจำคุกเป็นโทษที่มีประสิทธิภาพที่สุดที่จะทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนเป็นคนดี ฉะนั้นการวางโทษขั้นต่ำน้อยมากจึงไม่สอดคล้องกับหลักทฤษฎีอาชญากรรมจะไม่สามารถใช้การปฏิบัติ (treatment) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹¹

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร อธิบายไว้ว่า “โทษจำคุกสูงสุดตามกฎหมายอาญาของไทยเรเดิมคือ 20 ปี¹² อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกรณีที่มีการเพิ่มโทษหรือกรณีความผิดหลายกระทงอาจจำคุกได้สูงสุดถึง 50 ปี ข้อนี้ทำให้ประมวลกฎหมายอาญาของเราที่เคยทันสมัยมากในส่วนนี้กลายเป็นประมวลกฎหมายอาญาที่ล้าสมัยไป¹³

6.การคำนวณระยะเวลาจำคุกและการพ้นโทษจำคุก

5.1 การคำนวณระยะเวลาจำคุก

มาตรา 21 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า

⁸ ดู จิตติ ดิงส์ทึช กฎหมายอาญา ภาค 1 หัวข้อ 379

⁹ ประมวลกฎหมายอาญาออสเตรเลีย มาตรา 18 วรรคสอง บัญญัติไว้ชัดเจนว่า “ต้องจำคุกอย่างน้อยหนึ่งวัน” ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันเดิมก็บัญญัติเช่นเดียวกันกับประมวลกฎหมายอาญาออสเตรเลีย อ้างใน. คณิต ณ นคร กฎหมายอาญาภาคทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : วิทยุชน,2551. หน้า 388.

¹⁰ § 38 (Dauer der Freiheitsstrafe)

(๑) Die Freiheitsstrafe ist zeitig, wenn das Gesetz nicht lebenslange Freiheitsstrafe.

(๒) Das Höchstmass der zeitigen Freiheitsstrafe is fünfzehn Jahre, ihr Mindestmass ein Moonat.

อ้างใน คณิต ณ นคร กฎหมายอาญาภาคทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : วิทยุชน,2551. หน้า 389.

¹¹ ดู หยุต แสงอุทัย กฎหมายอาญาภาค 1 หน้า 178.

¹² ประมวลกฎหมายอาญาออสเตรเลีย มาตรา 18 วรรคสอง กำหนดโทษจำคุกสูงสุดไว้ 20 ปี ทำนองเดียวกับประมวลกฎหมายอาญาของไทยเรา แต่ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน มาตรา 38 วรรคสอง

¹³ ดู คณิต ณ นคร “ประมวลกฎหมายอาญากับการแก้ไขเพิ่มเติมในรอบสามสิบปี” รพี 30 หน้า 68. อ้างใน คณิต ณ นคร กฎหมายอาญาภาคทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : วิทยุชน,2551. หน้า 389.

มาตรา 21 ในการคำนวณระยะเวลาจำคุก ให้นับวันเริ่มจำคุกรวมคำนวณเข้าด้วย และให้นับเป็นหนึ่งวันเต็มโดยไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนชั่วโมง

คำว่า “ไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนชั่วโมง” แสดงว่าไม่มีการกำหนดโทษจำคุกเป็นชั่วโมง¹⁴

มาตรา 21 วรรคสอง บัญญัติว่า

ถ้าระยะเวลาที่คำนวณนั้นกำหนดเป็นรายเดือน ให้นับสามสิบวันเป็นหนึ่งเดือน ถ้ากำหนดเวลาเป็นปีให้คำนวณตามปีปฏิทินในราชการ

ปีปฏิทินราชการ เป็นปีทางสุริยคติซึ่งอาจมี 365 วัน หรือ 366 วัน

ระยะเวลาในการลงโทษจำคุก มาตรา 22 บัญญัติไว้ว่า

มาตรา 22 โทษจำคุก ให้เริ่มแต่วันมีคำพิพากษา แต่ถ้าผู้ต้องคำพิพากษาถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษา ให้หักวันที่ถูกคุมขังออกจากระยะเวลาจำคุกตามคำพิพากษา เว้นแต่คำพิพากษานั้นจะกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

“วันมีคำพิพากษา” คือ วันที่ศาลอ่านคำพิพากษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹⁵

ข้อยกเว้นของมาตรา 22 วรรคหนึ่ง “เว้นแต่คำพิพากษานั้นจะกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น” คือเรื่องของการนับโทษต่อจากคดีก่อน ซึ่งเป็นอำนาจศาลที่จะสั่งให้เริ่มนับตั้งแต่วันที่

มาตรา 22 วรรคสอง ในกรณีที่คำพิพากษากล่าวไว้เป็นอย่างอื่น โทษจำคุกตามคำพิพากษาเมื่อรวมจำนวนวันที่ถูกคุมขังก่อนศาลพิพากษาในคดีเรื่องนั้นเข้าด้วยแล้ว ต้องไม่เกินอัตราโทษขั้นสูงของกฎหมายที่กำหนดไว้สำหรับความผิดที่ได้กระทำลงนั้น ทั้งนี้ไม่เป็นการกระทบกระเทือนบทบัญญัติในมาตรา 92

กรณีเหตุแห่งการคุมขังตามวรรคสองนี้แม้จะเกิดขึ้นตามกฎหมายอื่น แต่เนื่องมาจากการถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎหมายอาญาแล้ว ก็ต้องหักวันถูกคุมขังออกจากกำหนดโทษตามคำพิพากษา¹⁶

5.2 การพ้นโทษจำคุก

มาตรา 21 วรรคสาม บัญญัติว่า

เมื่อผู้ต้องคำพิพากษาถูกจำคุกครบกำหนดแล้ว ให้ปล่อยตัวในวันถัดจากวันที่ครบกำหนด

ในเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงสภักดิ์ ได้อธิบายไว้ว่า “โดยที่เดือนกุมภาพันธ์บางปีมี 29 วัน กรณีถูกจำคุก 1 ปี ถ้าเริ่มถูกจำคุกวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ครบ 1 ปี วันที่ 27 กุมภาพันธ์ ต้องปล่อยตัววันที่ 28 กุมภาพันธ์ ไม่งั้นจะมีวันที่ 29 หรือไม่ ถ้าเริ่มจำคุกวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ครบ 1 ปี วันที่ 28 กุมภาพันธ์ก็ถัดไปปล่อยตัววันที่

¹⁴ ดู จิตติ ดิงสภักดิ์ กฎหมายอาญา ภาค 1 หัวข้อ 379.

¹⁵ ดู ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 182 และมาตรา 188

¹⁶ ดู ฎีกาที่ 213/2508 (หน้า 2333)

1 มีนาคม ถ้ากำหนดโทษจำคุกไปครบในปีที่มีวันที่ 29 ก็ปล่อยตัวในวันที่ 29 นั้น ถ้าเริ่มถูกจำคุกวันที่ 1 มีนาคม ครบ 1 ปีอาจเป็นวันที่ 28 หรือ 29 กุมภาพันธ์ปีถัดไปและปล่อยตัววันที่ 1 มีนาคม”¹⁷

การพักโทษปล่อยตัวออกจากเรือนจำไม่ถือว่าเป็นการพ้นโทษ¹⁸

7.โทษจำคุกระยะสั้น

โดยหลักของการบังคับโทษทั่วไปจะพยายามหลีกเลี่ยงการจำคุกจำเลยระยะสั้น เพราะไม่มีผลต่อจำเลย ในเชิงการแก้ไข แต่มีผลเสียมากกว่าผลดี กอปรกันผู้ันได้ชื่อว่าเคยถูกจำคุกมาแล้ว

7.1 การยกโทษจำคุก

7.2 การรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษ

7.3 การเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นโทษกักขัง

7.1 การยกโทษจำคุก เรื่องนี้บัญญัติไว้ในมาตรา 55 ว่า

มาตรา 55 ถ้าโทษจำคุกที่ผู้กระทำความผิดจะต้องรับ มีกำหนดเวลาเพียงสามเดือนหรือน้อยกว่า ศาลจะกำหนดโทษจำคุกให้น้อยลงไปอีกก็ได้ หรือถ้าโทษจำคุกที่ผู้กระทำความผิดจะต้องรับ มีกำหนดเวลาเพียงสามเดือนหรือน้อยกว่าและมีโทษปรับด้วย ศาลจะกำหนดโทษจำคุกให้น้อยลง หรือจะยกโทษจำคุกเสีย คงให้ปรับแต่อย่างเดียวก็ได้

การยกโทษจำคุกระยะสั้นตามมาตรานี้สัมพันธ์กับหลักการเลี่ยงโทษระยะสั้นที่เป็นผลร้ายมากกว่าผลดี ในการบังคับโทษ

7.2 การรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษ

“การรอกการกำหนดโทษ” และ “การรอกการลงโทษ” เป็นวิธีการที่ศาลใช้เพื่อหลีกเลี่ยงผลร้ายของโทษจำคุกระยะสั้นประการหนึ่ง¹⁹ หรือเป็นวิธีการเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงมิให้ศาลจำคุกจำเลยในระยะเวลาอันสั้น²⁰ ปราบกฏตามมาตรา 56 บัญญัติว่า

มาตรา 56 ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามปี ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษา

¹⁷ ดู จิตติ ดิงศักดิ์, กฎหมายอาญา ภาค 1 หัวข้อ 380 อ้างใน. คณิต ณ นคร, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : วิญญชน, 2551. หน้า 390.

¹⁸ ดู ฎีกาที่ 266/2508 (หน้า 130)

¹⁹ ดู จิตติ ดิงศักดิ์, กฎหมายอาญา ภาค 1. หัวข้อ 446.

²⁰ ดู หยุต แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 1. หน้า 178-179.

อบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพและสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิด หรือเหตุอื่นอันควรปรานี แล้ว เห็นเป็นการสมควร ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ แล้วปล่อยตัวไป เพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนด แต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้

เงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติของผู้กระทำความผิดนั้น ศาลอาจกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อดังต่อไปนี้

(1) ให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานที่ศาลระบุไว้เป็นครั้งคราว เพื่อเจ้าพนักงานจะได้สอบถาม แนะนำช่วยเหลือ หรือตักเตือนตามที่เห็นสมควรในเรื่องความประพฤติและการประกอบอาชีพ หรือจัดให้กระทำกิจกรรมบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ตามที่เจ้าพนักงานและผู้กระทำความผิดเห็นสมควร

(2) ให้ฝึกหัดหรือทำงานอาชีพอันเป็นกิจจะลักษณะ

(3) ให้ละเว้นการคบหาสมาคมหรือการประพฤตินันอานำไปสู่การกระทำความผิดในทำนองเดียวกันอีก

(4) ให้ไปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด

(5) เงื่อนไขอื่นๆ ตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนดเพื่อแก้ไข ฟื้นฟู หรือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกระทำหรือมีโอกาสกระทำความผิดขึ้นอีก

เงื่อนไขตามที่ศาลได้กำหนดตามความในวรรคก่อนนั้น ถ้าภายหลังความปรากฏแก่ศาลตามคำขอของผู้กระทำความผิด ผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้นั้น ผู้อนุบาลของผู้นั้น พนักงานอัยการหรือเจ้าพนักงานว่าพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องแก่การควบคุมความประพฤติของผู้กระทำความผิดเปลี่ยนแปลงไป เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลอาจแก้ไขเพิ่มเติมหรือเพิกถอนข้อหนึ่งข้อใดเสียก็ได้ หรือจะกำหนดเงื่อนไขข้อใด ตามที่กล่าวในวรรคก่อนที่ศาลยังมีได้กำหนดไว้เพิ่มเติมขึ้นอีกก็ได้

บทบัญญัติในมาตรา 56 นี้ เรื่องการรอกการลงโทษรอกการกำหนดโทษเป็นวิธีการที่หลีกเลี่ยงโทษจำคุกระยะสั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับที่ปรากฏในประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

“การรอกการกำหนดโทษ” และ “การรอกการลงโทษ” ถือเป็นเครื่องเตือนสติให้ผู้กระทำความผิดต้องสังวรระมัดระวังตัวไม่กระทำความผิดขึ้นอีก และการที่กฎหมายกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติของผู้กระทำความผิดด้วยนั้น ก็เพื่อจะเป็นการช่วยเหลือผู้กระทำความผิดในการดำเนินชีวิตในระหว่างระยะเวลาของ “การรอกการกำหนดโทษ” หรือ “การรอกการลงโทษ” และในขณะเดียวกันนั้นเพื่อเป็นการป้องกันหรือหลีกเลี่ยงผลร้ายจากโทษจำคุก²¹

²¹ Vgl. Hans-Heinrich Jescheck, *Lehrbuch des Strafrechts: Allgemeiner Teil*, S.751.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138 บัญญัติว่า

“มาตรา 138 พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเองหรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหา แต่ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่ได้มา”

ดังนั้น การสอบสวนรวมถึงการสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหา บทบัญญัตินี้จึงสอดคล้องกับความมุ่งหมายของ “การรอกำหนดโทษ” หรือ “การรอกำหนดโทษ” ในข้อ “ประวัติของผู้กระทำความผิด” และ “ความประพฤติของผู้กระทำความผิด”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138 กำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อทราบพฤติการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับความผิด บทบัญญัตินี้จึงสอดคล้องกับการพิจารณาเรื่อง “สภาพความผิด” อันเป็นเหตุที่จะรอกำหนดโทษหรือรอกำหนดโทษ “เหตุอื่นอันควรปรานี” จุดนี้แสดงให้เห็นถึงการที่กฎหมายให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางที่จะใช้วิธีรอกำหนดโทษหรือวิธีรอกำหนดโทษ การบรรเทาผลร้ายภายหลังการกระทำความผิดก็เป็นเหตุหนึ่งได้²²

การรอกำหนดโทษในประเทศไทย มีการนำมาใช้อยู่ในระดับพอสมควร แต่การรอกำหนดโทษใช้น้อยมากหรือไม่มีการใช้เลย และไม่ปรากฏในรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมเลย

การรอกำหนดโทษ เป็นมาตรการสำคัญในชั้นพิจารณาพิพากษาที่ศาลสามารถใช้ในการเล็งโทษจำคุกได้เป็นอย่างดี ในประเทศญี่ปุ่น เป็นมาตรการที่ศาลใช้มากที่สุดคือ กว่าครึ่งหนึ่งของผู้ต้องหาจำคุกทั้งหมด ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีก็เช่นกัน การใช้มาตรการรอกำหนดโทษกระทำอย่างต่อเนื่องและให้ผลในการลดปริมาณผู้ต้องขังได้มาก ทำให้สามารถควบคุมปริมาณผู้ต้องขังได้โดย “คำพิพากษา” ที่มีผลต่อการรับผิดชอบสังคมได้อย่างแท้จริงในปัจจุบันและอนาคต สำหรับประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน แต่ยังอยู่ในอัตราที่น้อยกว่าทั้งสองประเทศที่ผ่านมา กรณีเช่นนี้จึงน่าจะมีการใช้การรอกำหนดโทษให้มากขึ้น ซึ่งในรายละเอียดของหลักเกณฑ์และวิธีการควรต้องมีการศึกษาในเชิงลึกอีกต่อไป²³

7.3 การเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นโทษกักขัง บัญญัติไว้ในมาตรา 23 ว่า

มาตรา 23 ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ ศาลจะพิพากษาให้ลงโทษกักขังไม่เกินสามเดือนแทนโทษจำคุกนั้นก็ได้

²² คณิต ฒ นคร กฎหมายอาญาภาคทั่วไป อ้างแล้ว. หน้า 444.

²³ ดู ธาณี วรภัทร์ วิฤตราชทัณฑ์วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2554.

การกักขังอาจกักขังในที่อยู่อาศัยของผู้ต้องโทษเองหรือของผู้อื่นที่ยินยอม เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 26 ดังนี้

มาตรา 26 ถ้าผู้ต้องโทษกักขังถูกกักขังในที่อาศัยของผู้นั้นเอง หรือของผู้อื่นที่ยินยอมรับผู้นั้นไว้ ผู้ต้องโทษกักขังนั้นมิสิทธิ์จะดำเนินการในวิชาชีพหรืออาชีพของตนในสถานที่ดังกล่าวได้ ในการนี้ ศาลจะกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ต้องโทษกักขังปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดหรือไม่ก็ได้ แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร

สถานที่ใช้ในการกักขังต้องมีไซ้เรือนจำ ตามมาตรา 24 บัญญัติว่า

มาตรา 24 ผู้ใดต้องโทษกักขัง ให้กักตัวไว้ในสถานที่กักขังซึ่งกำหนดไว้อันมีไซ้เรือนจำ....

การกักขังในทางปฏิบัติจะกักขังไว้ที่สถานี่ตำรวจหรือกองกำกับการซึ่งมีสภาพไม่เหมาะสมแต่ประการใด

มาตรา 27 บัญญัติว่า

มาตรา 27 ถ้าในระหว่างที่ผู้ต้องโทษกักขังตามมาตรา 23 ได้รับโทษกักขังอยู่ ความปรากฏแก่ศาลเอง หรือปรากฏแก่ศาลตามคำแถลงของพนักงานอัยการหรือผู้ควบคุมดูแลสถานที่กักขังว่า

- (1) ผู้ต้องโทษกักขังฝ่าฝืนระเบียบ ข้อบังคับ หรือวินัยของสถานที่กักขัง
- (2) ผู้ต้องโทษกักขังไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด หรือ
- (3) ผู้ต้องโทษกักขังต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก

ศาลอาจเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุกมีกำหนดระยะเวลาตามที่ศาลเห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินกำหนดเวลาของโทษกักขังที่ผู้ต้องโทษกักขังจะต้องได้รับต่อไป

ตามมาตรา ๒๗ โทษกักขังจึงสามารถเปลี่ยนกลับเป็นโทษจำคุกอีกได้

8. สถานการณ์การบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย

งาน “ราชทัณฑ์” เป็นหน่วยงานสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีภารกิจหลักสำคัญในการควบคุมดูแลและพัฒนาพฤตินิสัยนักโทษเด็ดขาด ที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดให้รับโทษจำคุก และควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดี ผู้ต้องกักขังและผู้ต้องกักกัน โดยมุ่งเน้นการควบคุมและป้องกันมิให้ผู้ต้องขังหลบหนีออกไปสร้างความเดือดร้อนเสียหายให้กับสังคมและประชาชนผู้สุจริต ตลอดจนการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นคนดีหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำ ทั้งนี้ในการที่จะควบคุมดูแลและพัฒนาพฤตินิสัยนักโทษให้มีประสิทธิภาพนั้น จะบรรลุผลดังกล่าวได้นั้นมีปัจจัยหลักหรือปัจจัยพื้นฐานอันเป็นตัวแปรที่สำคัญคือ ปริมาณผู้ต้องขังที่อยู่ในความควบคุมจะต้องมีความสัมพันธ์กับจำนวนเรือนจำ/ทัณฑสถาน และสัมพันธ์กับจำนวนเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมดูแล เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถควบคุมดูแลได้อย่างทั่วถึงและสามารถบริหารจัดการให้เป็นไปตามมาตรฐานได้

ปัจจุบันพบว่าประเทศไทยเราประสบกับปัญหาต่างๆ มากมายทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จนก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นตามมา เป็นผลโดยตรงที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องทำงานมากขึ้น มีการจับกุมผู้กระทำความผิดเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายศักยภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยในการบริหารจัดการว่ามีประสิทธิภาพแค่ไหน เพียงไร หลักการทฤษฎีและการปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมมีความสมดุลและสร้างความเป็นปกติให้กับสังคมได้มากน้อยเพียงใด และแน่นอนในท้ายที่สุดหน้าที่ในการจัดการกับผู้กระทำความผิดหลังจากที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้วก็คือ “งานราชทัณฑ์” ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ในขณะที่เรามีเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศจำนวนประมาณ 195 แห่ง ซึ่งไม่เพียงพอต่อการรองรับปริมาณผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พิจารณาได้จากจำนวนผู้ต้องขังในปัจจุบันที่อยู่ในความควบคุมประมาณ 247,763 คน²⁴ เป็นชาย 209,844 คน หญิง 37,919 คน²⁵ ในขณะที่ความจุมาตรฐานของเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศมีอยู่เพียง 109,430 คน²⁶ พบว่ามีจำนวนผู้ต้องขังเกินความจุอยู่จำนวน 138,333 คน และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มอย่างต่อเนื่อง ปรากฏตามข้อมูลสถิติจำนวนผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา นักโทษเด็ดขาด ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 ถึง พ.ศ. 2555 ดังตารางต่อไปนี้

ปี	ผู้ต้องขังระหว่างคดี	นักโทษเด็ดขาด	จำนวนผู้ต้องขังรวมทั้งประเทศ
2538	34,911	73,920	108,915
2539	35,562	65,336	100,966
2540	50,550	75,320	125,955
2541	67,296	97,027	164,451
2542	74,284	125,258	199,673
2543	85,056	132,337	217,697
2544	86,650	164,253	250,903
2545	87,110	169,960	257,070
2546	89,561	153,766	211,327
2547	37,463	129,679	167,142
2548	40,559	121,734	162,293
2549	42,976	108,610	152,625
2550	44,796	123,860	168,656
2551	46,423	140,026	188,398
2552	52,518	157,065	212,058
2553	56,966	157,097	215,997
2554	59,118	181,089	240,207
2555	56,560	191,203	247,763

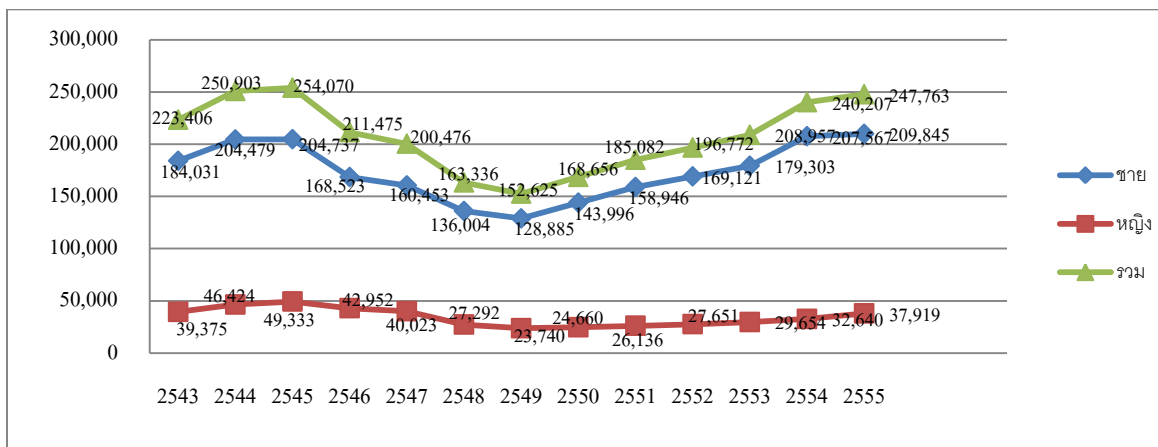
²⁴ กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์

²⁵ ข้อมูล ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2555

²⁶ ส่วนมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง สำนักทัณฑวิทยา ข้อมูล ณ วันที่ 21 ธันวาคม 2552

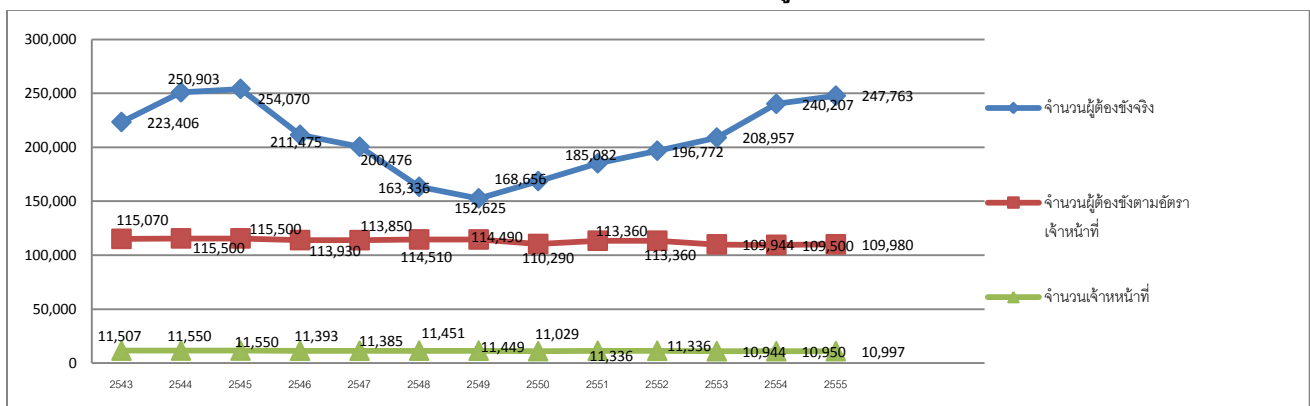
จากตารางแสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้ต้องขังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ถึงปี พ.ศ. 2546 ปริมาณผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นถึง 211,327 คน แยกเป็นระหว่างพิจารณา 89,561 คน นักโทษเด็ดขาด 153,766 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ปริมาณผู้ต้องขังลดลงมาอยู่ที่ 167,142 คน แยกเป็นต้องขังระหว่างพิจารณาคดี 37,463 คน นักโทษเด็ดขาด 129,679 คน และตั้งแต่นั้นมามีปริมาณเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2555 รวมจำนวน 247,763 คน เป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา 56,560 คน นักโทษเด็ดขาด 191,203 คน เมื่อนำข้อมูลความผันแปรดังกล่าวมาจัดเป็นกราฟเส้นปรากฏเป็นภาพให้เห็นดังนี้

กราฟแสดงจำนวนผู้ต้องขัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 – 2555

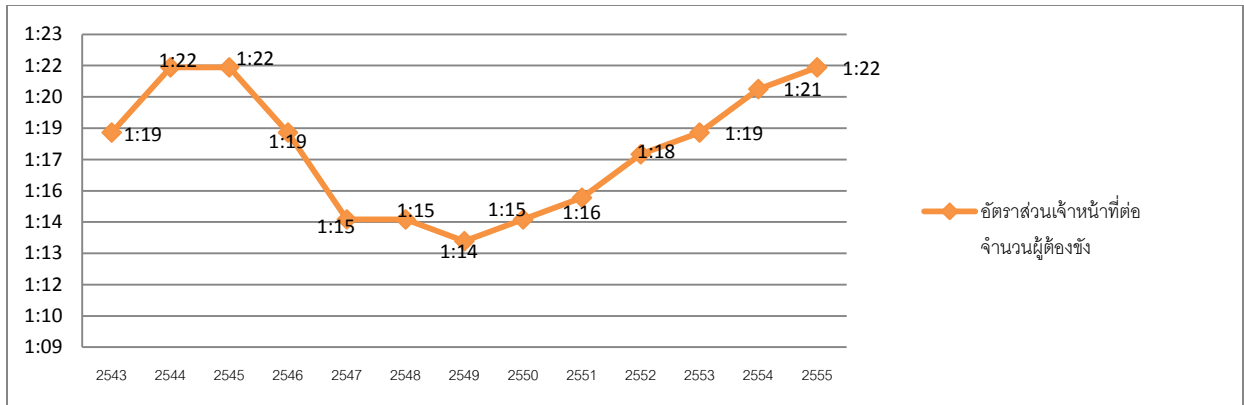

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนผู้ต้องขังกับจำนวนเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2543-2555 ปรากฏตามภาพกราฟเส้นดังต่อไปนี้

กราฟแสดงการเปรียบเทียบจำนวนเจ้าหน้าที่และจำนวนผู้ต้องขังปี พ.ศ.2543 – 2555

กราฟแสดงการเปรียบเทียบจำนวนเจ้าหน้าที่และจำนวนผู้ต้องขังรวมทั้ง จำนวนเจ้าหน้าที่ต่อจำนวนผู้ต้องขังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ถึง 2555 ปรากฏตามภาพกราฟดังนี้

ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีอัตรากำลังข้าราชการ 10,807 คน²⁷ โดยแยกเป็นข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในส่วนกลางกรม จำนวน 559 คน และอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศจำนวน 10,248 คน

การเพิ่มขึ้นของปริมาณผู้ต้องขังเช่นนี้ ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่องบประมาณและประสิทธิภาพในการบริหารงานราชทัณฑ์ รวมทั้งการควบคุมดูแลและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง และยังนำไปสู่ปัญหาต่างๆ มากมายตามมาอีก ทั้งความแออัด งบประมาณ บุคลากร การบริหารงานเรือนจำและในเรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง เช่น ในเรื่องสถานที่นอน อาหาร สุขภาพอนามัย การทะเลาะวิวาทระหว่างนักโทษ เป็นต้น อันถือว่าเป็นวิกฤตราชทัณฑ์ และเป็นวิกฤตของสังคมไทยอย่างหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญ และมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการแก้ไขและป้องกันปัญหานักโทษล้นคุก เพราะปัญหาดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

ข้อมูลเบื้องต้นที่น่าเรียนในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิกฤตเรือนจำไทย ในเรื่องผู้ต้องขังล้นเรือนจำ แต่ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า งานราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรม เป็นหน่วยงานที่รองรับผลการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ก่อนหน้านี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาหรือนักโทษเด็ดขาดก็ตาม ดังนั้น เมื่อเราพบวิกฤติของปัญหาในระบบที่ทำงานอย่างเป็นกระบวนการเช่นนี้ ก็จะต้องตรวจสอบกระบวนการหรือระบบเพื่อหาจุดอ่อน ข้อบกพร่อง ข้อผิดพลาดที่แท้จริง อันจะนำไปสู่การแก้ไขวิกฤต ซึ่งก็อาจจะต้องดำเนินการเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกันคือ

ส่วนแรก การแก้ปัญหภายในหน่วยงานนั่นเอง เช่น การใช้มาตรการในการลดปริมาณผู้ต้องขังในชั้นราชทัณฑ์ ได้แก่ การลด-พักการลงโทษ การอภัยโทษ ฯลฯ ทำมาตรการในการปรับเปลี่ยนพฤตินิสัยเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ นอกจากนั้นการแก้ไขในทางกายภาพอาจได้แก่ การสร้างเรือนจำ/ทัณฑสถานเพิ่ม เพิ่มงบประมาณ เพิ่มบุคลากร ฯลฯ

²⁷ ศูนย์ข้อมูลบุคคล กองการเจ้าหน้าที่

ส่วนที่สอง คือการทบทวนการทำงานของกระบวนการยุติธรรมในส่วนต่างๆ ก่อนที่จะมาถึงงานราชทัณฑ์ พิจารณาในเรื่องของประสิทธิภาพและประสิทธิผล ของหน่วยต่างๆ เหล่านั้น ทั้งในทางทฤษฎี และทางปฏิบัติ ตลอดจนทั้งการนำมาตรการพิเศษต่างๆ มาใช้เช่น มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก การฟื้นคดี เป็นต้น

แนวทางในการแก้ไขทั้ง 2 แนวทางที่กล่าวมานี้ เป็นแนวทางที่มักจะมีการวิพากษ์วิจารณ์และให้คำแนะนำหรือเสนอแนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องมานานแล้ว แต่ในเวลาที่ต้องกระทำจริงๆ กลับเริ่มต้นหรือนับหนึ่งไม่ได้ กลายเป็นปัญหาเรื้อรังในงานราชทัณฑ์และในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและปัญหาของสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน ขอให้สังเกตว่ามันใหญ่ขึ้นๆ และมีผลกระทบในวงที่กว้างขึ้นๆ และวันนี้สำหรับผู้เขียนเห็นว่ามันมีผลกระทบในระดับโลกแล้ว

นอกจากที่กล่าวมาแล้วในความเห็นของผู้เขียนปัญหาพื้นฐานของงานราชทัณฑ์ ที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (Overcrowding) แต่สังคมไทยยังไม่ได้ตระหนักคือ **ประเทศไทยไม่มีกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ** ใช้สำหรับการบังคับโทษจำคุกอย่างแท้จริง เป็นผลโดยตรงทำให้เรือนจำไม่สามารถทำหน้าที่คุ้มครองสังคมได้ตามภารกิจ งานราชทัณฑ์ไม่สามารถประเมินหรือรับรองพฤติกรรมของคนที่พักโทษจำคุกออกมาสู่สังคมได้ ผู้กระทำผิดยังไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงแก้ไขความบกพร่องอย่างจริงจัง เพียงแต่มุ่งเน้นการขังไว้ตามระยะเวลาที่คำพิพากษากำหนด เมื่อครบแล้วปล่อยตัวออกสู่สังคม จึงเป็นความน่ากลัวมากที่สุด เพราะนั่นคือการปล่อยอาชญากรออกมาอยู่ร่วมกับคนปกติทั่วไปในสังคม ซึ่งประเทศเราก็คาด “มาตรการทางกฎหมาย” ที่มาดูแลในเรื่องนี้ยังมีประสิทธิภาพ ซึ่งแตกต่างจากหลายๆ ประเทศที่มีกฎหมายบังคับโทษที่ชัดเจนในการประเมินผู้ต้องขัง หรือมีมาตรการพิเศษมารองรับ เช่น ประเทศอังกฤษ เป็นต้น ดังนั้น ในสังคมไทยการกระทำผิดที่ทำให้ร้ายคนในสังคมก็จะเกิดขึ้นซ้ำอีก มีความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต คนดีฯ ต้องตกเป็นเหยื่อของอาชญากรอีกเป็นจำนวนมาก ความปลอดภัยของสมาชิกในสังคมก็ลดน้อยลง นอกจากนั้นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมต้นทางทั้งหมดก็ต้องทำงานซ้ำกับอาชญากรคนเดิม และยังคงทำงานหนักขึ้นอีก เพราะเราแก้ไขพฤติกรรมผู้กระทำผิดไม่ได้ เปรียบเทียบได้กับเครื่องกรองน้ำ ถ้ามีประสิทธิภาพเมื่อน้ำไหลผ่านก็สามารถกรองสิ่งไม่ดีออกได้หมด ผลที่ได้คือน้ำบริสุทธิ์ แต่ถ้าเครื่องกรองไม่ดีหรือไม่มีระบบการกรองของเสีย ฟุ่นละอองใดๆ เลย น้ำที่ผ่านเครื่องเป็นน้ำไม่สะอาด หลังจากออกจากเครื่องกรองก็ยิ่งเหมือนเดิมหรืออาจจะสกปรกมากขึ้นก็อาจเป็นไปได้ สิ่งที่สำคัญอีกประการก็คืออาชญากรไม่ใช่คน เป็นคน มีพัฒนาการมีการเรียนรู้ได้ ดังนั้นการกลับมาอีกครั้งของเขาจึงมีประสบการณ์มากยิ่งขึ้น แน่นนอนย่อมรุนแรงและสร้างความเสียหายมากขึ้น มีความรู้ความสามารถมากขึ้น เก่งขึ้น ส่วนหนึ่งเลยที่สามารถรวมตัวกันเป็นองค์กรอาชญากรรมและก้าวหน้าไปถึงองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติได้

การตระหนักรู้ การทำความเข้าใจและหาทางปรับปรุงแก้ไข จึงเป็นหน้าที่ที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันดำเนินการ

ปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (Overcrowding) ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ในโลกนี้ก็เผชิญปัญหานี้มาก่อนเช่นกัน แต่ก็สามารถบริหารจัดการให้ลดลงได้โดยใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุกรูปแบบต่างๆ เช่น มาตรการก่อนฟ้อง มาตรการระหว่างฟ้อง และมาตรการในชั้นพิพากษา ตลอดจนการดำเนินการจัดการให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเข้มแข็งมีประสิทธิภาพขึ้น

สำหรับปัญหาการขาดองค์ความรู้ว่าด้วยการบังคับโทษก็เป็นปัญหาสำคัญที่หลายๆ ประเทศเคยเผชิญมาแล้วอีกเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่น เมื่อครั้งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สถานการณ์งานราชทัณฑ์ของญี่ปุ่นในช่วงนั้นไม่ต่างอะไรมากนักกับปัญหาของประเทศเราในขณะนี้ นักกฎหมายและนักวิชาการของเขาก็สามารถแก้ปัญหานี้ได้เป็นอย่างดีจนกระทั่งปัจจุบันกฎหมายและแนวทางปฏิบัติของญี่ปุ่นพัฒนาการในการบังคับโทษและแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำได้ กล่าวได้ว่าทันสมัยมาก²⁸

นอกเหนือจากปัญหาพื้นฐานในเรื่อง ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ และการขาดองค์ความรู้ที่ชัดเจนและกฎหมายบังคับโทษจำคุกที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) แล้ว ยังปรากฏผลกระทบอันเป็นปัญหาที่ตามมาอีกหลายๆ ด้าน เช่น เรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน จำนวนเจ้าหน้าที่ งบประมาณ สุขอนามัย โรคภัยต่างๆ การศึกษาอบรม การทำงาน ฯลฯ

สุดท้ายอาจสรุปได้ว่าการบังคับโทษจำคุกเป็นการลงทุนใน “มนุษย์” เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชาตินั้นๆ ให้ดีขึ้น ผลกำไรคือ “มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติ” ตามภารกิจของกฎหมายอาญา การขาดทุนจะเกิดขึ้นเมื่อกระบวนการบังคับโทษจำคุกไม่ได้ทำอะไรที่เป็นการแก้ไขเปลี่ยนแปลงผู้กระทำความผิดหรือไม่สามารถแก้ไขอะไรเขาเหล่านั้นได้ ซึ่งเท่ากับว่ากระบวนการยุติธรรม “เป็นพิษ” มีผลในการทำร้ายคนในสังคม และส่งเสริมอาชญากรรมและเพิ่มยอดอาชญากรรม” ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงต้องฉลาดลงทุนเพื่อสร้างกำไรให้กับสังคม อันยังให้เกิดการคุ้มครองสังคมให้ได้อย่างแท้จริงต่อไป เพื่อให้เราหลุดพ้นจากวิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤตกระบวนการยุติธรรม และวิกฤตสังคมได้.....

9.ผลเสียของผู้ต้องถูกบังคับโทษจำคุก

ผลเสียจะเกิดกับนักโทษก็ต่อเมื่อไม่มีระบบการแก้ไขฟื้นฟูที่ถูกต้อง เพราะนั่นคือการทำลายบุคลิกภาพของคนลงไปอย่างสิ้นเชิง และมีผลเป็นการทำลายสังคมในอนาคตด้วย การขังแต่เพียงอย่างเดียวจึงเป็นผลร้ายมากกว่าผลดีต่อสังคมในอนาคต นักโทษมีโอกาสดับออกสู่สังคม หากไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมที่ดี และถูกต้องแล้ว ผลร้ายก็จะตกอยู่กับสังคม และการผ่านระบบของการลงโทษจำคุกที่ไม่ดี ยังเป็นการสร้างเครือข่ายอาชญากรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้กระทำความผิด ในมากขึ้น จะสังเกตได้ว่าสังคมที่มีภาวะ

²⁸ ดู ธาณี วรรณทร์ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. กรุงเทพฯ:วิญญูชน,2553.

²⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 7.

เช่นนี้จะมีอาชญากรรมเกิดขึ้น มากขึ้น ความร้ายแรงมากขึ้น มีองค์การอาชญากรรมเกิดขึ้นทั้งในประเทศและ องค์การอาชญากรรมระหว่างประเทศ การบังคับโทษจำคุกจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ นอกจากนั้นนักโทษต้องเผชิญกับการเสียโอกาสเนื่องจากการถูกจำคุก ในระหว่างจำคุกไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ ไม่มีโอกาสในการดำรงชีวิต จึงมีโอกาสดำรงชีวิตที่ต่ำกว่าคนทั่วไป เป็นตราบาปติดตัว สังคมไม่ยอมรับและขาดความเชื่อถือ ส่งผลในการทำลายชื่อเสียงและลดโอกาสในการทำงาน การใช้ชีวิตปกติ และความเป็นพลเมืองของรัฐที่มีคุณภาพ ที่จะสามารถใช้ชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ผลเสียที่ตามมาคือเมื่อสังคมปฏิเสธคนเหล่านี้ โอกาสในการทำอาชญากรรมก็จะเกิดขึ้นอีก เพราะเขาไม่มีทางเลือกในชีวิตไม่สามารถหารายได้ที่เพียงพอที่จะเลี้ยงตัวเอง ทำให้ต้องตัดสินใจก่ออาชญากรรมซ้ำอีก สังคมก็ต้องเผชิญกับความเสียหายมากขึ้น

นโยบายทางอาญาของหลายๆ ประเทศมักจะส่งเสริมให้ใช้โทษที่เป็นตัวเงินมากขึ้น ตลอดทั้งโทษทางเลือกอื่นๆ ที่มีโทษจำกัดอิสรภาพ อย่างโทษจำคุก โดยมีเหตุผลในการใช้โทษจำคุกที่ว่า “ถ้าการจำคุกมิได้ช่วยแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนิสัยอะไรของผู้กระทำความผิดได้ จะไม่ส่งเขาเข้าสู่การรับโทษจำคุก” เพราะให้ผลเสียมากกว่าผลดี นอกจากนั้นยังมีผลกระทบต่อสังคมมากในอนาคต

10. เอกสารอ้างอิง

คณิต ณ นคร **กฎหมายอาญาภาคทั่วไป** พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : วิญญูชน,2554

คณิต ณ นคร “ประมวลกฎหมายอาญากับการแก้ไขเพิ่มเติมในรอบสามสิบปี” รพี 30

จิตติ ดิงศภัทย์ **กฎหมายอาญา ภาค 1** พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานครพิมพ์,2525.

ธานี วรภัทร์. “การบังคับโทษในประเทศไทย:การบังคับโทษจำคุก” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์ปริธีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต,2552.

ธานี วรภัทร์ **วิกฤตราชทัณฑ์วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.** กรุงเทพฯ:วิญญูชน,2554.

ธานี วรภัทร์ **กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก.** กรุงเทพฯ:วิญญูชน,2553.

หยุด แสงอุทัย **กฎหมายอาญา ภาค 1** พิมพ์ครั้งที่ 21 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2554

Bringewat Peter: Grundbegriffe des Strafrecht. 2.Auflage. Baden - Baden, 2008.

Günther Kaiser, Heiz Schöch: Strafvollzug.5., neu bearbeitete Auflage. C.F. Müller Verlag, Heidelberg 2003.

Vgl. Hans-Heinrich Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts:Allgemeiner Teil,